

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Usuteaduskond

Mia Marta Ruus

**Eesti rahvarõivaste kandmine ja selle
eksistentsiaalsed dimensioonid**

Bakalaureusetöö

Juhendaja
Atko Remmel, PhD

Tartu 2024

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus.....	3
Töö struktuur.....	3
Põhimõisted ja -teooriad	3
Rahvarõivaste mõiste ja kontekst.....	4
Ajalooline ülevaade	5
Varasemad käsitlused.....	6
Meetod ja valim	7
Töö koostamisel esinenud raskused.....	9
Leiud	10
Rahvarõivaste mõiste	10
Kogemus	11
Identiteet	13
Uskumused.....	16
Teadmine.....	22
Arutelu	24
Kokkuvõte.....	26
Bibliograafia	28
Summary	30
Lisa 1.....	32
Lisa 2.....	33

Sissejuhatus

Teema „Eesti rahvarõivaste kandmine ja selle eksistentsiaalsed dimensioonid“ sai inspiratsiooni isiklikest kogemustest ja kohtumistest Eestis rahvarõivaid kandvate ja valmistavate inimestega. Olen oma rahvatantsuhobi kaudu kokku puutunud paljude ekspertide ja ka asjaarmastajatega, kellega koos ja juhendamisel olen ise erinevaid rahvarõivaid nii kandnud kui ka valmistanud. Märkasin, et rõivastest rääkides puudutatakse tihti teemasid nagu riiete maagiline kaitsevõime, esivanematega kontakti taotlemine „õige“ praktika või hinge ravimine juurte otsimise kaudu. Lisaks peetakse oluliseks meenutada, et rahvarõivas on „pühapäevarõivas“ sõna otseses mõttes, ehk talurahva kirikuriietus.

Töös uurin, mida peetakse silmas, kui isiklikust praktikast rääkides tulevad esile viited rahvarõiva religioossele või spirituaalsele funktsioonile. Kas need ütlevad midagi inimese isiklike usuliste arusaamade kohta ja millist rolli rahvarõivas neis mängib? Kuidas on selles praktikas osalejate usulised arusaamad kirjeldatavad ja paigutatavad tänapäeval levinud religioossetesse suundumustesse? Millised teised teemad kerkivad rahvarõivastest rääkimise juures läbivalt esile ja kuidas suhestuvad need inimesele eksistentsiaalselt olulisega? Peamiselt rahvusluse väljendusena käsitletava praktika juures võib ilmned teisi, isegi ootamatuid aspekte. Nendes süvenedes saab panustada ka kaasaegse Eesti religioossuse paremasse mõistmisse.

Töö struktuur

Uurimistöö sissejuhatuses leiduvad ülevaated töö jaoks olulistest terminitest ja teoreetilistest raamistikest. Järgnevad andmete kogumise ja nende töötlemise protsessi ning materjali analüüsi kirjeldused. Töö põhiosa moodustavad leidude esitlemine, nende analüüsimine ja järelduste esitamine. Järgneb arutlus, kus leiud paigutuvad üldisesse teoreetilisse ja ühiskondlikku tausta.

Põhimõisted ja -teooriad

Töö pealkirjas ja analüüsi osas kasutan mõistet „eksistentsiaalne“ lähtuvalt Lois Lee sõnastatud eksistentsiaalsete kultuuride ideest. Eksistentsiaalsed kultuurid tegelevad inimelu ja -mõistuse „ülimate küsimuste“ üle juurdlemisega, kuid teevad seda äratuntavalt mittereligioosel viisil. Samuti väljenduvad need endale iseloomulikes praktikates. Selle abil on võimalik vastata küsimusele, mida usuvad mitteusklikud inimesed, seades nende maailmavaated muude raamistikega võrreldes traditsioonilise religioossusega võrdsemale

tasandile. (Lee 2015: 159) Mõiste on kasulik, et anda võimalus religiooniülestest ja -välistest ideestike ilmumisele, ning analüüsida inimeste uskumusi väljaspool palju eeldusi sisaldavaid, juurdunud stereotüüpe „usklikest“ ja „mitteusklikest“. Samas pole ka need jaotused käesolevast tööst välja jäänud, kuna iseloomustavad siiski hästi mõningaid intuiitiivselt eristuvaid gruppe.

Rahvusluse käsitlemisel lähtun Benedict Andersoni kujutletud kogukonna mõistest. Rahvus on kujutletud kogukond, sest selle moodustab hulk inimesi, kes kunagi omavahel kõiki ei tea, kuid jagades ühiseid sümboleid, teadmisi ja ajalookäsitlust moodustavad siiski jagatud rahvuskogukonna. (Anderson 2020) Eeldatud eesti rahvuse kogukond on sees töö pealkirjas, kuid leidis kinnitust ja õigustust ka uurimistöö käigus ja selle leidude kaudu.

Rahvus ja rahvas on kaks tihedalt seotud, kuid eri tähendusvarjundiga mõistet. Definitsioone on neile välja pakutud erinevaid, näiteks „Eesti keele seletavas sõnaraamatus“ (2009) on kirjas, et rahvus on „ühtse etnilise identiteediga, hrl. ka riiklikult iseseisev rahvas; etniline kuuluvus“, rahvas aga „etniliste tunnuste alusel piiritletav inimrühm“. Sarnase järelduseni jõuab Lauri Vahtre, öeldes, et rahvusel on tingimata terviklik sotsiaalne püramiid koos tipu ehk valitsejatega. Samas tõdeb ta, et rahvuse ja rahva eristamine ei pruugi üldse olla hädavajalik, ning et tihti kasutatakse neid samas tähenduses. (Vahtre 2021) Mina kasutan neid sarnaselt EKSSile ja Vahtre määratlusele nii, et rahvusel on olemas poliitiline legitiimsus, rahvas aga eristub eelkõige etniliste tunnuste alusel. Mõlemad võivad seejuures väljendada rahvuslust.

Rahvarõivaste mõiste ja kontekst

Eesti keeles on üsna võrdselt kasutusel samatähenduslikud mõisted „rahvarõivad“ ja „rahvariided“. Selles töös kasutan läbivalt „rahvarõivast“, sest see on erialaselt eelistatum termin. Uurimistöö jaoks allikaid ja materjale otsides oli aga kasu ka teise märksõna kasutamisest.

Kui eesti keeles on peamiselt kasutusel kaks samatähenduslikku mõistet, siis inglise keeles on tõlke leidmine keeruline. Esimese poole „rahvas“ vastena on kasutusel näiteks *folk*, *traditional* või *national*, teist poolt „rõivas/riie“ võib tõlkida näiteks kui *clothing*, *dress* või *costume*. Inglisekeelses kirjanduses võivad seega eri kirjutajad kasutada sama nähtuse kirjeldamiseks erinevaid kombinatsioone, nagu *folk dress*, *traditional dress*, *national costume*, *traditional clothing* jne. Oluline on, et erinevad valikud tõlkimisel loovad mõistega erinevad seosed: *national* viitab selles kontekstis tavaliselt rahvuslusele, *traditional* traditsioonilisele,

pärimuslikule või järjepidevale, *folk* herderlikule etnosele. *Clothing* on neist kolmest kõige neutraalsem, *dress* aga juba tseremoniaalsem ja *costume* viitab täielikult argivälisele funktsioonile. (Cambridge Dictionary, Costume)

Eestis peetakse rahvarõivaste all tavaliselt silmas 19. sajandi pidulikku talupojarõivastust. Laiemalt hõlmab see mõiste ka talupoegade argirõivastust ning rõivamoodi enne 19. sajandit. Lisaks ei tähista see ainult praktilisi riideesemeid, vaid tervet ühiskondlikku süsteemi, milles inimese riided peegeldavad tema sugu, vanust, perekonnaseisu, sotsiaalset staatust jpm. (Värv 2008, 278) Sellise definitsiooni järgi on tegemist üsna selgepiirilise materiaalse kultuuri nähtusega. Rahvarõivauurija Ellen Värv lisab sellele aga ka rahvusluse mõõtme, öeldes, et tänapäeval näeme rahvarõivaid just rahvuslikel üritustel. Ta on ka teinud ettepaneku nimetada tänapäevast rahvarõivaste kandmise traditsiooni põhjamaade eeskujul *rahvusrõivaks*, jättes rahvarõiva tähistama ainult ajaloolist riietumistraditsiooni (Värv 2008, 300). See mõiste pole aga käibele läinud.

Eesti rahvarõivameistrite erialaliidu MTÜ Rahvarõivas kodulehekülj (rahvarõivad.ee) selgitab rahvarõivaste mõistet nii:

„Rahvarõivad on meie esivanemate rõivad. Ent need ei ole lihtsalt kehakatted, vaid sõnumikandjad, jutustades aastasade jooksul iga põlvkonna poolt täiustatud lugu – oma pere ja kihelkonna lugu. Uskumatult peenelt töödeldud materjalid, imelised värvid ja mustriid ning meisterlikult valmistatud rõivad on meie kallisvara. Igal rõivaesemel on kandja eluetapist lähtuv ehtimise ja kaitse tähendus.“

Siin pole rahvuslusest sõnagi, küll aga on sisse toodud esivanemate, ehtimise ja kaitsmise mõisted. Rõhutatakse rahvarõivaste erilisust, neile omistatakse võime pakkuda inimestele midagi ainulaadset, emotsionaalset ja sügavalt isiklikku.

Ajalooline ülevaade

Varaseimad andmed Eesti alal kantud rõivaste kohta pärinevad arheoloogilistest leidudest 11. sajandist. Samamoodi on leide kuni 17. sajandini, mil hakkasid ilmuma ka illustratsioonid ja kirjeldused Eesti- ja Liivimaa talupoegadest. Muuseumikogudes leidub esemeid alates 18. sajandist, samal ajal hakkas ilmuma ka rohkem kirjeldusi, muu hulgas A. W. Hupelilt. (Värv 2008, 280–282) 1909. aastal asutatud Eesti Rahva Muuseum asus kohe koguma ka rahvarõivaid, kuna need kuulusid programmis ette nähtud „esemelise vanavara“ alla. (Eesti Rahva Muuseumi koduleht, Muuseum)

Talupoegade piduliku riietuse elementide kohta on teada nende maagiline funktsioon. Eriti pulmariietuse ja just pruudi kostüümi juures säilisid ammu oma praktilisuse ja moodsuse minetanud esemed, mida valmistati ja säilitati vaid ühe elusündmuse tarbeks. Samas ei ole kindel, kui tugevalt 19. sajandi talupoeg, kellelt esemeid ja pärimust lõpuks koguma hakati, arhailistest uskumustest enam ise teadis või kui siiralt neid järgis. (Värv 2008, 296-297)

Rõivamoe arenemise juures on oluline, et see muutus kuni 19. sajandini suhteliselt aeglaselt, säilitades seega palju arhailisi elemente nii tehnoloogiliselt kui ka sümboolselt. Suuremad muutused tulenesid tavaliselt kontaktidest teiste rahvastega, mistõttu on rannikualade riided tavaliselt muutustele altimad olnud. Rõivamood hakkas tõeliselt muutuma 19. sajandil tänu küla ja linna vaheliste suhete tugevnemisele. Just sellest ajast on pärit elemendid, mida tänapäeval esimesena rahvarõivaste puhul ette kujutame: triibuseelik, naiste erikujulised tanud ja mütsid, meeste vestid ja kuued. (Värv 2008, 280–282)

19. sajandi lõpus hakkas külamood aina linlikumaks muutuma ning rahvarõivas jäi argikasutusest välja. Samal ajal aset leidev rahvuslik ärkamine hakkas aga seda just vastupidi teadlikult soosima ja edendama rahvusliku identiteedi väljendusena. Eesmärk oli muuta see kaasaegseks pidurõivaks. Sellele vaatamata vähenes rahvarõivaste populaarsus ning uue hoo sai see sisse alles 1920.–1930. aastatel tänu rahvusvahelistele kultuurivooludele, mis rahvakultuuri tähtsust rõhutasid, ja riiklikule rahvarõivapropagandale. Nõukogude ajal allutati rahvarõivad koos muu rahvakultuuriga põhimõttele „vormilt rahvuslik, sisult sotsialistlik“ ning nende propageerimine ja valmistamine tsentraliseeriti riiklike ettevõtete kätte. Pärast iseseisvuse taastamist on rahvarõivast taas saanud peamiselt Eesti rahvusluse väljendus (Värv 2008, 298–300)

Varasemad käsitlused

Rahvarõivaste teemat on Eestis ja maailmas uuritud rahvusluse, aga ka identiteediloome, autentsuse ja rituaali raamistiku kaudu.

Tänapäeval on levinud rahvusliku käsitöö käsitlemine rahvusluse sümbolina materiaalses kultuuris. Kuid Corinne Geering (2021) juhib tähelepanu sellele, kuidas vaid rahvusluse aspektile keskendumine eirab teisi väärtusi, mida näiteks rahvarõivaste kandmine luua ja kinnitada võib. 19. sajandi Tšehhis levinud rahvarõivaste propageerimise taustal näitab ta, kuidas rõivaste kandmine, valmistamine ja eksponeerimine hakkas sümboliseerima industriaalse, kapitalistliku ühiskonna väärtusi, näiteks andes märku heast teenindusest

restoranis. Rahvarõivad kujunesid mitte ainult rahvusliku, vaid mõnel puhul hoopis piirkondliku identiteedi sümboliks, aga ka tööstus- ja infoühiskonna tarbekaubaks.

Anu Raudsepp (2014) on esile tõstnud 1947. aasta esimese nõukogude aja laulupeo korralduse eel toimunud intensiivset rahvarõivakampaaniat, mille taga oli võimu veendumus, et „sisult sotsialistliku ja vormilt rahvusliku“ peo juurde peavad tingimata kuuluma rahvarõivis lauljad. Rahvarõivaiste valmistamist ja kandmist propageeriti lootuses tõsta tugevalt laulupeo populaarsust, sest võim nägi rahvakultuuri potentsiaali inimeste kaasamiseks propagandistlikele üritustele.

Rahvarõivad kuuluvad ka põlisrahvaste enesemääramise ja heaolutunde loomise juurde. Saamide rahvarõiva gäkti juures on esile toodud selle rolli põlvkondade vahelise sidususe, kuuluvustunde ja järjepidevuse kujundamisel. Hellevi Tervo, Emilia Laukkanen ja Lauri Kuosmanen (2022) uurisid, kuidas rahvarõivad kujundavad saamide vaimset ja füüsiliselt heaolu. Nende tehtud intervjuus ütleb 1940. aastatel sündinud saam: „Tunnen end täielikult iseendana, kui ma kannan oma isiklikku kostüümi,“ ja „Kostüüm on osa minust, ma ei kujuta ettegi midagi muud, kui ma lähen pulma või ristsetele“. Seda, et rõivaste kandmine aitab luua ühendust esivanematega ja märgib olulisi sündmusi, ütleb ka 1980. aastatel sündinud saam. Seega kerkivad rahvarõivastest rääkimisel esile suured teemad iseendaks olemisest, juurtest ja päritolust ning olulistest elusündmustest, mida tuleb märkida erilise riietuse või käitumisega.

Riietuse rolli rituaalses käitumises kaasaegses tarbimisühiskonnas uuris Susanne Friese (1997) pulmakleidi näitel. Uurimusest selgus, et kõigi võimaluste ja vabaduste ajastul väärtustavad naised endiselt traditsiooniliselt tajutavaid väärtusi ja tunnevad vajadust rituaalis osalemise järele.

Meetod ja valim

Informandid leidsin uurimistöö kutse (Lisa 1) postitamisega kahte Facebooki gruppi: Eesti rahvatantsijad ja Rahvuslikud riided ja rahvariided. Paari päeva jooksul võttis minuga ühendust ligi kakskümmend inimest, kellest valisin välja inimesed need, keda ma isiklikult liiga hästi ei tundnud, osaliselt lähtudes sõnumite saabumise järjekorrast, osaliselt aga teadlikult valimit mitmekesistades (sihitud valim). Minu kriteeriumiks inimese sobivuse osas oli peamiselt, kas ta ise peab ennast „inimeseks, kes kannab rahvarõivaid esinedes, pidulikel või igapäevastel puhkudel“, sest nende sõnadega ma potentsiaalsete informantide poole pöördusin. Kuna töö keskendub eesti rahvarõivastele, vaagisin ettevalmistudes, kas jätan

näiteks setod valimist kohe välja. Kuna aga reageerinute hulgas oli vaid üks seto, otsustasin jällegi valimi mitmekesisuse eesmärgil ka teda intervjueerida. Eesmärgiks oli intervjueerida kümnekonda inimest, lõplikusse valimisse jäigi täpselt kümme: seitse naist ja kolm meest vanuses 19–65.

Kümnest intervjueeritud inimesest seitse olid rahvarõivaid ise valmistanud. Kaheksa on nendega puutunud kokku seoses rahvatantsuga, vaid kaks polnud üldse rahvatantsuga tegelema. Kaks inimest on neid kandnud ka koorilauluga tegeledes. Üldiselt jõutaksegi rahvarõivasteni rühmategevuste, nagu rahvatants või koorilaul kaudu, kuid kolmel puhul tulid rahvarõivad enne või lausa ilma nende tegevusteta.

Kõik informandid kinnitasid, et rahvarõivaste kandmine on nende jaoks seotud eriliste sündmustega. Esinedes on neid kandnud üheksa. Igapäevariietena keegi neist täiskomplekti rahvarõivaid ei kannu, küll aga on levinud komplekti elementide kandmine.

Leppisin kõigiga kokku näost-näku intervjuud, mille toimumispaigad lasin enamasti pakkuda informantidel endil. Nii sattusin eri linnadesse ja alevitesse üle terve Eesti, restoranidest kultuurikeskuste puhkeruumideni. Tundsin end kõikjal ja kõigiga võrdlemisi mugavalt ning probleeme informantidega ega intervjuu teemadega ei olnud. Kuigi ma ei valmistanud informante intervjuu sisu osas täielikult ette, ei keeldunud ühelegi mu küsimustest vastamast, ning sain üldiselt sisukad ja põhjalikud intervjuud, mille salvestasin diktofonile.

Viisin läbi poolstruktureeritud intervjuud, milles palusin rahvarõivaste kandmise ja valmistamisega seotud inimestel kirjeldada oma praktikaid ja selle tähendust nende endi jaoks. Vestlesime sellest, kuidas nad rahvarõivasteni jõudsid, kuidas nendega kokku puutuvad, aga ka muudest tegemistest, huvidest ja mõtetest. Transkribeerisin intervjuud Microsoft Office' transkriptsioonitarkvara abil ning toimetasin tekstid loetavaks ja kasutatavaks ise intervjuud üle kuulates ja käsitsi parandades. Kõigi intervjuude täistekste ma lõpuni ei transkribeerinud, vaid valisin juba selle protsessi käigus välja olulisemad kohad, millest analüüsis ka päriselt kasu on, kuid tihti osutus ka mõne alguses mõttetuna tunduva lõigu läbi kuulamine ja kirjutamine kasulikuks inimesest suure pildi kujundamiseks. Informantide konfidentsiaalsuse tagamiseks said nad kõik transkribeerimise alguses pseudonüümid, pärast kirjalike versioonide valmimist kustutasin ka originaalsalvestused. Pseudonüümid leidsin 1924. aasta Postimehe veergudelt valikust tolle aja kõige „moonutatamate ja võimatamate kombinatsioonidega“ nimede seast. (Postimees 1924)

Järgmiseks lähenesin tekstidele MacOSile mõeldud kvalitatiivse andmeanalüüsi tööriistaga TAMS (Text Analysis Markup System). Järgisin laias laastus David R. Thomase kirjeldatud üldise induktiivse analüüsi protsessi (Thomas 2006). Lugesin iga intervjuu

vähemalt kaks korda läbi ja kodeerisin neis tekstilõigud, märksõnad, tegevused ja väited, mis tundusid mulle eriliselt liigitatavad või temaatiliselt korduvad. Koos alajaotustega sain nii algselt kokku 52 koodi, mis koondusid lõpuks seitsmeks laiemaks teemaks: uskumine, valmistamine, kandmine, teadmine, rahvuslik, tunnetus ja emotsioon. Eraldi koodidega märgistasin huvitavad tsitaadid, millega analüüsi ilmestada. Osa kodeeringutest moodustasid märksõnad, mis aitasid mul hiljem analüüsi jaoks ilmekaid viiteid leida. Edasise analüüsi jaoks kasutasin TAMSi otsingufunktsiooni. Kodeeritud tekstilõike üle lugedes kujundasid üldise pildi, mille põhjal järeldusi teha ja analüüsi näitlikustavaid tsitaate leida.

Töö koostamisel esinenud raskused

Vastupidiselt minu esialgsele hirmule, et informante on raske leida, tuli potentsiaalne valim kokku paari päevaga ning sain ka pika varunimekirja. Intervjuud nendega osutusid aga küllalt aja- ja energiamahukaks. Kuna informandid elasid ja tegutsesid üle Eesti laiali, kuid olin ette välistanud virtuaalsed intervjuud, et saavutada inimestega võimalikult hea otsene kontakt, pidin kõigiga kohtumiseks päris palju ringi sõitma, mis võttis nii aega kui raha. Siiski olen rahul, et seda tegin, ning et andsin võimaluse intervjuupaiga pakkumiseks vestluskaaslastele, sest tundsin, et see aitas tugevalt kaasa nende mugavustundele, mis innustas neid minuga avatumalt rääkima.

Väga töömahukas oli ka intervjuude transkribeerimine. Plaanisin selleks kasutada TalTechi veebis kättesaadavat transkriptsioonitarkvara (tekstiks.ee), kuid lõpuni arusaamatuks jäänud põhjustel ei hakanudki see tööle. Niisiis kasutasin Microsoft Office' enda transkriptsioonivahendit, mis oli mulle kättesaadav ainult Word'i veebiversioonis ning piiratud 300 minuti materjaliga kuus. Kuna pidin osa salvestuste transkribeerimisega ootama uue kuu saabumiseni, kaotasid veidi ka kriitilist aega analüüsi kirjutamiseks, mistõttu möödus see stressirohkemalt, kui olin plaaninud.

Kuna selgus ka, et minu Mac operatsioonisüsteemiga arvutil ei tööta juhendaja soovitatud tekstianalüüsi tööriist QDA Miner Lite, pidin leidma asenduseks sobiliku tööriista ja seda kasutama õppima. Õnneks sattusin igati lihtsasti õpitava ja käepärase, just Macile tehtud tarkvara TAMSAlyzer otsa, millega tuli kaasa ka hulgaliselt tehnilisi ja sisulisi juhendeid. TAMSiiga läks kodeerimistöö kiirelt ja mugavalt, eriti hea oli sellega pärast töö ilmestamiseks tekstist tsitaate leida.

Leiud

Rahvarõivaste mõiste

Üks põhiliselt korduvatest teemadest intervjuudes oli eristus rahvarõivaste ja rahvuslike (või rahvalike) riiete vahel. Mis teeb rahvarõivast rahvarõiva? Olulised märksõnad on komplekti täiuslikkus, piirkonna ja ajalise perioodi piires püsimine ning tihti ka traditsiooniliste tehnoloogiate kasutamine. Lisaks on kandjatele oluline rõivaste puhtus ja hoolitsetus. Põhimõtteliselt kirjeldatakse museaalide reproduktsioone.

Aide Martsede, 20:

Minu arust rahvarõivas on võimalikult täpselt, sarnase tehnoloogiaga ja sarnasest materjalist tehtud, mis kanti ennevanasti. Kui sa lähed, teed koopia muuseumi asjast, siis see minu meelest rahvarõivas.

Erna Adelette, 60:

Ma olen valmis rahvarõivas mida iganes tegema, aga need peavad olema korras. Mind on väga kasvatatud selles vaimus, et rahvariie peab olema väga korralik. Ta peab olema puhas, sa pead olema esinduslik. Isegi siis, kui sa lähed välja näiteks ja ütled, et see on sul tööõivana, tähendab rahvarõivast kanti vanasti ka tööd tehes, et siis on sul hoopis sitsipõll ees, sul ei ole hõbedat, sul ei ole neid peasiide. Sul on linik küll, aga seal peal on sul rätt, aga sellegipoolest sa pead olema korralik. See on oluline.

Selliste rõivaste valmistamine ja kandmine eeldab eeltööd, palju taustateadmisi ja väga suures infoväljas orienteerumise oskust. Samas on ruumi ka isiklikule tunnetusele ja eelistustele. Seejuures on siiski oluline, et seda põhjendab ja õigustab mingi ajalooline ja kultuuriline teadmine, lisaks tunnetatakse selliseid avaldusi tehes selgelt enda vastandumist mingile ühtsete väärtustega kogukonnale:

Aurelie Ernestioosa, 65:

Aga tegelikult kui mõelda, siis rahvarõivas ikkagi ju liikus mööda Eestit. Läänemaa mees võttis Virumaalt naise, see naine tuli ju oma rahvarõivastega siia. Paar põlvkonda edasi lisasid tema lapsed veel, mis vanaemal oli seal, mustreid võib olla. Kõik ju liikus ja elas. Mõisas nähti ilusaid riideid, lisati natuke midagi, ega see ei olnud selline hangunud asi, et nüüd on see rahvarõivas ja nüüd ta peab täpselt kõik selline olema, nagu ERMis on. Ta ju ka arenes, sel ajal ju ka arenes.

Rahvuslikuna aga võib kirjeldada kõike, mis kasutab rahvarõivaste elemente või neid inspiratsioonina. Rahvuslikke riideid kantakse nii erilistel puhkudel kui igapäevaselt, mõlemal

puhul peetakse seda teatava rahvusliku meelestatuse väljenduseks. Vahet peeti oluliseks ka enda praktika kirjeldamisel: endale ja teistele on oluline teadvustada, kas parasjagu kantakse „tõelist“ rahvarõivast või kõigest rahvuslikke elemente.

Eraldi liigitusena esines ka „esinemisrõivas“. See on rahvarõivakomplekt, mis näeb „õige“ välja, aga mis on valmistatud näiteks odavamatest või mugavamatest materjalidest selleks, et nendega rahvatantsuga esineda.

Melania Ilmerisse, 59

Mina jagangi riided suures osas /---/, et on esinemisriietus ja kirikuriietus. See, mis ma ise teen, see on nagu kirikuriie, sest seal on kõik käsitsi tikitud, tanu, niplispitsid tehtud, särgid käsitsi tikitud, seelik käsitsi kootud, sukad käsitsi kootud, et see on ikka selline komplekt, mida ma panen mõnikord selga. Aga see, mis on esinemiskomplektid, see käib alati kui esinema lähen. Laval, tantsupeol, igal pool.

Aide Martsede, 20

Aga mulle need rahvariideid meeldisid, kuigi ma vaatasin ka, et need olid suhteliselt kahtlased minu arust. Tõesti rahvalikud [riided] olid, mingid poliüestrist seelikud ja vööde asemel meil olid, minu meelest läti paelad öeldakse selle kohta, mingi meetri kaupa müüakse, mingi lihtsalt ilus punane pael. Natuke näeb sarnane välja, võib-olla on sarnases tehnikast toodetud.

Kogemus

Rahvarõivaste kandmise ja valmistamisega seostub valdavalt positiivne või eriline emotsioon. Inimestele meeldib kanda, valmistada ja vaadata ilusaid riideid. Tehniliselt keeruliste esemete valmistamine pakub rahuldust ja saavutusrõõmu, nagu ka õigesti kokku pandud täiuslik komplekt. Nauditakse tagasisidet ja tähelepanu, mida väljastpoolt saadakse. Eraldi mainivad pooled intervjueerituteist uhket tunnet, mis tegevusega kaasneb. Selle kõrval räägitakse aga ka ebamugavusest, mida torkivad ja palavavad villased riided põhjustavad, ning teatavast kohusetundest ja pingest, mille inimesed eeskujudeks kehastudes enda kanda võtavad. Üksikud negatiivsed kogemused on seotud teiste rahvarõivakogukondade liikmetega, kohtumisest ebaviisakuse või üleolevusega.

Kehaline kogemus

Väga oluline on rahvarõivaste kandmise juures kehaline kogemus. Küsimusele „Mis tunne on rahvarõivaid kanda?“ vastates viidati esmajoones just sellele, mis tunne on rõivaid sõna otseses mõttes seljas kanda. See võib olla ebamugav ja veider, palav, sügelema ajav.

Selliseid kogemusi seotakse pigem rõivaste kandmisega lapsepõlves või siis, kui rõivaste kohta oli veel vähem teadmisi ja kogemusi. Nendega põhjalikumalt tegelev inimene aga rõhutab pigem füüsilise kogemuse positiivsust ja selle seost hästi, õigesti, ilusti valmistatud rõivastega: sel juhul on rahvarõivas mugav, praktiline, iga ilmaga sobiv, kombineeritav ning mõistlik. Ja isegi kui kehaline kogemus kujuneb ebamugavaks, trumpab positiivne emotsioon selle ikkagi üle:

M: Mis tunne on siis neid rõivaid kanda?

WJ: Palav. Ta on uhke. Ühe poole pealt sa harjud ära, aga see ikka tekitab uhke tunde. See on samamoodi, kui sa paned kasvõi tavalise ülikonna selga, või sa saad endale vormi, politseivormi, kiirabi tunked, et see annab midagi juurde. Eks rahvariietega ole ka samamoodi, nagu sa paneksid ühe piduliku ülikonna selga, et sul tekib selline kena tunnetus sellest. Ongi selline uhke, tore tunne. Mina näiteks kandsin oma keskkooli lõpetamisel rahvariideid ja miks tuli see kommentaar, palav, ongi sellest, nagu ma rääkisin, et ta rahvatantsijatele on ju õhukesest riidest tehtud, sest sa higistad, aga minul on ikka täisvillased. Täisvillane, linane, ja kui mina lõpetasin keskkooli, siis väljas oli pluss 34 kraadi. Ja siis mina olin täisrõivis, täisvillase vatiga niimoodi, et vati all veel omakorda oli vest ja siis linane särk. Ja see linane särk, kui ma kodust tulin, see oli nii jõhkralt läbi higistatud, et oligi päriselt nii, et ma väänasin, selline tunne, nagu oleks ujumas käinud.

M: Aga oli väärt seda?

WJ: See oli väärt seda, sest see on oluline sündmus elus. Rahvarõivas kui kõige pidulikum riie, mis eestlane kanda saab, väga väärikas koht, keskkooli lõpetamine.

Mõnes mõttes on rahvarõivaste kandmise füüsilise tundega kaasnev positiivne emotsioon kindlasti sarnane hea kogemusega, mida tunneb igaüks, kes endale meeldivaid ja sobivaid riideid kannab. Nii ei erinegi need tingimata tavalistest riietest ja sobituvad ilusti ühe keskkonnateadliku, isetegemist armastava ja visuaalset eristumist mittekartva inimese riidekappi.

Emotsionaalne kogemus

Kuna paljud puutuvad rahvarõivastega kokku ka rahvatantsuharrastuse kaudu, paistab jälle silma füüsilise ja emotsionaalse oluline seos. Rühmatreening ja ühine eneseväljendus, ajaviide ja koostegemine on samuti inimeste jaoks eranditult positiivsed. Enda füüsiline väljaelamine trennis pakub puhkust ja leevendust argimuredest kõigile, ükskõik, kuidas nad oma toimetulekut veel toetavad.

Abstraktsemal tasandil tuleb välja seos endale oluliste teemadega tegelemise ja positiivse emotsiooni vahel. Inimesed, kellele rahvarõivad on oluline osa nende rahvusliku või piirkondliku identiteedi väljendamisel, saavadki sellest hea tujuga, kui nad neid kanda või valmistada saavad. See sõltub palju ka väljastpoolt saadavast tähelepanust: rahvarõivad pälvivad tihti avalikus ruumis komplimente või uudishimu, mis võimaldab jälle endale olulist teadmist levitada. Samas teadvustatakse endale ka sellega kaasnevat vastutust, lausa kohustust esitleda pidevalt õiget asja õige nime all. Kes rõivad selga paneb, teadku ka, mis piirkonnast ja perioodist need on, kuidas ja miks iga jupp tal seljas on. „Vales“ komplektis esinemine valmistab lausa piinlikkust. Kuna korralikult asjaga kursis olev inimene aga valesi riidetuna naljalt avalikkuses ei esine, ei ole see ka sage probleem.

Olukord, kus rahvarõivad võivad põhjustada hoopis negatiivseid emotsioone, võib tekkida suheldes teiste hobiga tegelejatega. See väljendub tavaliselt kellegi teise rõivaste, nende valmistamis- või kandmisviisi halvustamises. Enim juhtub seda temaatilistes sotsiaalmeedia gruppides, kus oma nime all esinevad eksperdid ja asjaarmastajad teadmisi ja tegemisi jagavad. Halvustatakse seda, mida peetakse valeks vastavalt ajaloolistele teadmistele. Et rahvarõivaste peale kulub aga tihti palju aega, raha ja isiklikku panust, on inimesed oma rõivastesse ka emotsionaalselt kiindunud, ning seega võib kriitika nende pihta väga haiget teha.

Identiteet

Rahvarõivastest rääkides kerkib nii otsesõnu kui ka vihjamisi esile, et neid kasutatakse mitmete eri identiteetide väljendamiseks ja loomiseks. Eranditult kõigi minu informantide jaoks on need seotud rahvusliku, aga sageli ka piirkondliku identiteediga. Lisaks sellele tuleb eri tegevuste kirjelduste ja põhjenduste käigus välja ka spetsiifilisemaid kuuluvusi: on rahvatantsijad, käsitöölised ja pärimusinimesed, kes moodustavad omaette subkultuurid.

Rahvuslik ja piirkondlik

Eesti rahvarõivastega tegelevad valdavalt eestlased. Eestlaseks olemine sisaldub kogu hobis enamasti vaikimisi. Seda ei pea eraldi sõnastama, sest peetakse iseenesestmõistetavaks, et kui end rahvarõivastele pühendatakse, on selle ajendiks või eesmärgiks „Eesti asja ajamine“. Samamoodi aetakse Eesti asja ka näiteks kaitsevõimekusse panustades (Kaitseliidus, vabatahtlikuna aega teenides või aktiivse reservväelasena), kohalikus omavalitsuses kaasa lüües, eesti keelt rääkides ja väärtustades, ühiseid pühi pidades ning laulu- ja tantsupeol osaledes. Eestlaseks olemine tähendab sama hästi kui Eesti Vabariigi kodanikuks ja ühiskonna

liikmeks olemist, arvestades samas sinna sisse võimalusi mitmekesisuseks ja kuuluvuse erinevateks väljendusteks. See on valdavalt kollektiivne ja iseenesestmõistetavalt jagatud.

Rahvuslikku identiteeti väljendab intensiivselt ka seto Erna Adelette. Setode staatus Eesti ja ka rahvusvahelises kontekstis on keeruline ja mitmetahuline. Setode esinduskogu Seto Kongress kuulutas nad 2002. aastal eraldi rahvaks, kuid Eesti Vabariik pole seda tunnustanud. 2010. aastal kandis setod väikesearvuliste rahvaste nimistusse Vene Föderatsioon. (Lillak 2013) Minu setost informandi keelekasutuses esineb sage ja põhimõtteline eristus eestlaste ja setode vahel.

*Ma olen pannud seto rahvarõivasse nii eestlasi kui ka setosid. /---/
Minu mees on mulk, minu mees ütleb, jah, see on seto, see ei ole seto.
Ühesõnaga see väljanägemine, et sa võid panna küll eestlasele seto
rõivad selga, aga ta jääb seal sees eestlaseks.*

Siin tuleb ka välja teatud olemuslik erinevus erinevate rahvaste vahel, mida teised informandid ei väljenda. Pigem ilmneb vihjeid taolisele erinevusele, rääkides piirkondlikest identiteetidest. Kui eestlaseks olemine ja saamine on tugevalt seotud tegevuste, pühendumise ja eneseväljendusega, siis kohaliku identiteedi väljenduses on suurem osa paljuski seletamatul tunnetusel. See on tihedalt seotud juurte tunnetamisega, mida seostatakse maaga, kus elatakse või kus on elanud esivanemad, aga samuti kohaliku keele(murde) rääkimisega, kultuuriellu panustamisega või lihtsalt oma elu ja tegemiste sidumisega ühe paigaga. Rahvarõivaste osas on piirkondliku identiteedi tunnetus oluline kihelkondlike komplektide valimisel: oma piirkondliku identiteediga kattuvaid rõivaid on hea ja mugav kanda, samas kui „võõraste“ omi pannakse selga pigem vastumeelselt ja seda välditakse. Väga levinud on ka ainult ühele, tavaliselt „oma“ piirkonna rahvarõivastele või -kultuurile pühendumine.

Rahvuslik ja piirkondlik identiteet on eristuvad, kuid mitte vastandlikud ega teineteist välistavad. Kõik, kes sõnastavad ja väljendavad tugevat piirkondlikku identiteeti, samastuvad samal ajal ka eestlusega – isegi seto Erna Adelette, kes kirjeldab uhkelt oma nõukogude aja lapsepõlves salamisi tähistatud Eesti Vabariigi aastapäevi ja luterliku kalendri jõulupühi.

Lähtuvalt Juan Díes Medrano ja Paula Gutiérrezre uurimusest rahvuslikust ja Euroopa Liiduga seotud identiteetidest Hispaanias võib öelda, et minu informantide jaoks on rahvuslikud ja piirkondlikud identiteedid omavahel pesastuvad, kuna kitsamad identiteedid eksisteerivad laiemate sees nendega samal ajal ja üksteist häirimata. Medrano ja Gutiérrezre järgi pakuvad suuremad, rohkem hõlmavad identiteedid turvatunnet ja võrdsust, kitsamad ja eksklusiivsemad ja eripära ja võimalusi eneseväljenduseks. (Medrano & Gutiérrez 2001). Samastumine eestlusega loob võimalused rahvarõivaste kontekstis riigiülelset ühiste asjade

nimel töötada ning saada rahalist ja ideoloogilist toetust, piirkondlikkusega elatakse aga välja juurte, kodukandi ja eriti „oma“ kultuuriga seotud intensiivseid emotsioone.

Subkultuurne

Rahvarõivaste kui hobiga seonduvaid identiteete võib kirjeldada subkultuursetena. Nendega samastutakse tugevalt ja eristuvalt, isegi vastanduvalt. Suurim ja levinuim, võib-olla kõige lihtsamini kuulumistunnet pakkuv, on rahvatantsija identiteet. See on nõnda populaarne ja laialt levinud, et keegi informantidest ei pea vajalikuks seletada, mida Eestis rahvatantsijaks olemine tähendab, küll aga räägitakse palju iseenesestmõistetavalt sellega seotud elustiilist, sündmustest ja kommetest (regulaarsed trennid, välisreisid festivalidele, treeninglaagrid, rühmaga aja viitmine). Seda eriti siis, kui veenduti, et ka mina intervjuerijana kuulun samasse gruppi.

Käsitööliseks saamine on keerulisem, nõuab rohkem aega ja pühendumist. Enamasti on selleks vaja käia koolis või kursustel ja sooritada kutseksam. Eriti rahvarõivaste valmistajad on üliteadlikud enda hädavajalikkusest tantsumaastikul ja kasutavad tellimustöid ka tantsijate ja juhendajate harimiseks. Paljud hakkavad ka ise käsitöökursuste juhendajateks. Üks aspekt käsitöölise identiteedist on vastandumine kaasaegsele tarbimiskultuurile, räägitakse kauakestvatest esemetest ja aeglasest tarbimisest. Käsitöölise olla on ka eksklusiivsem ning vajab rohkem selgitusi, võõraste teadmisi ei usaldata eriti, ei ole nii universaalset ja ligipääsetavat „meiet“ kui rahvatantsijatel.

Kõige erilisem on olla keegi, keda nimetan pärimusnimiseks. Pärimusnimene on mitmekülgne, ta tegeleb samal ajal näiteks nii rahva- kui ka pärimustantsu¹ või -muusikaga. Ta riietub eristuvalt ka igapäevaselt, kandes näiteks rahvarõiva elemente. Pärimusnimene on tõenäoliselt ka maainimene (vähemalt hingelt), tunneb oma sugupuud ja kihelkonda, kust ta pärit on. Eriti ägeda pärimusnimise vanaema rääkis kodus veel murdekeelt ja kodust anti talle kaasa ohtralt vanarahva tarkust, mille järgi ta nüüdki oma elu seab. Just tema tegevus hoiab ja kaitsebki rahvakultuuri.

Osaliselt on pärimusnimiseks olemine ka rahvusluse väljendus, aga „puhtama“ ja „tõelisema“ rahvusluse kui selle, mida enamik rahvuskaslati viljeleb. Samas peitub selles samastumist ka teiste rahvaste pärimuskommete ja mingisuguse universaalse „vanasti“-ga, mis ei piirdu vaid eesti (või seto) rahva pärimuskultuuriga. Vähemalt keskkonnateadlikkuse poole pealt tajutakse tugevalt kogu maailma mõjutavate sündmuste keskmes olemist ja

¹ Pärimustantsu all peetakse silmas sarnaselt rahvarõivastele talupojakultuurist pärit traditsiooni, seda vastandatakse tihti (lava)rahvatantsule (Kapper-Tiisler 2015)

rahvusvahelistel eesmärkidel tegutsemist. Nii on pärimusnimene samal ajal justkui rahvuslase ekstreemne versioon, kuid samas ka kosmopoliitne maailmakodanik. Kuigi ühiseid jooni on palju, on pärimusnimeks olemine ka isikuti spetsiifilisem ja individuaalsem identiteet, mis toetab palju isiklikul tasandil eneseteostust.

Uskumused

Minu leidude alusel võiks informandid suhtumise järgi religiooni ja spirituaalsuse teemadesse liigituda kahte gruppi, kelle nimetan uskujateks ja ilmalikeks. Religioossuse ja/või spirituaalsuse all pean silmas suhestumist maailmas toimiva teispoelse, üleloomuliku jõuga, mis inimeste elu mõjutab, millega saab suhelda ja mida mõjutada. Uskujad kasutavad väljendeid nagu „ma usun“, kinnitavad kuulumist mingi usukogukonna hulka või kirjeldavad praktikaid, mille abil nad üleloomulikuga suhtlevad, samas kui ilmalikud selliseid isiklikke suhteid eitavad. Nad küll arutlevad antud teemadel, kuid välistavad need oma elukogemusest, luues kindlad piirid religioossuse ja kõige muu, kaasa arvatud enda elu vahele.

Sõna „uskuja“ eelistan ma sõnale „usklik“, kuna see kirjeldab paremini käesolevas töös esindatud peamiselt isiklikke praktikaid ja aktiivset uskumist väljendanud inimesi. Uskujaks nimetas üks informant end ka uhkelt ise, samas kui usklikku kasutas üks teine informant ainult negatiivse varjundiga, kinnitades nii selle ajaloolisi konnotatsioone imelike, kahtlaste inimestega.

Uskujad

Kümnest intervjuueeritust neli kirjeldasid uskumusi, mida võib kirjeldada religioossete või spirituaalsetena. See tähendab, et nad teavad ja tajuvad maailmas toimivat teatud teispoelset jõudu, mis nende elu ja heaolu mõjutab, millega saab suhelda ja mida mõjutada. Neist kaks olid õigeusklikud. Lisaks kirjeldas varasemat kuulumist kristlikku kogukonda üks informantidest. Isiklikke praktikaid või huvisid kirjeldasid kõik neli uskujat. Konkreetsetest praktikatest nimetati *feng shuid* ja reikit, kristallidest käevõrude kandmist, puude ja loodusega suhtlemist ja sellest väe või jõu ammutamist. Eristus üks informant, kes väljendas uskumist üleloomulikku väkke ainult eitamise kaudu – ruune ta kardab ja väldib, kuna neis peitub võõras vägi, mida ta ei mõista. Samas polnud ühtegi uskumust või praktikat, millega ta end ise positiivselt seoks või mida väljendaks. Seepärast ei loe ma teda täielikult uskujaks, kuid ka mitte allpool kirjeldatavaks ilmalikuks.

Silma jääb, et oma uskumustest rääkides on kombeks sellega koos iseloomustada üldistavalt teatud „meiet“, kelle hulka kuulutakse. Kahel juhul, Wuda Jalmaril (22) ja Melania

Ilmerissel (59) on selleks „meieks“ selgelt keegi „uskuja eestlane“, kes on „parasjagu pagan, samas on see jumal tal siin kahe kõrva vahel ikka ka kuskil olemas” (Melania Ilmerisse). Wuda Jalmar seob end loodususku vana eestlasega oma esivanemate kaudu, kelle kohta on teada nii päritolukihelkond kui ka põlistalukoht.

Seto Erna Adelette (60) jaoks on see „meie“ eranditult setod, kes on kõik apostellikud õigeusklikud. „Meiest“ räägib ka Aino Ruprosine (48), kes jaotab eri usundid „meile sobivateks ja mitte sobivateks“ ajaloo alusel. Aino Ruprosine ei maini kunagi „meiena“ eestlasi, kuid kuna ülejäänud intervjuu jooksul räägib ta sellest eesti rahvarõivaste, -tantsu ja -laulu kontekstis, võib siingi arvata, et sobivus käib ikka rahvuse kohta. Oma kuulumist õigeusu kirikusse mainib ta aga ainult oma slaavi juurtega seoses. Need erinevad „meied“ on võrreldavad Andersoni kujutletud kogukondadega, kuna toetuvad ühistele jagatud teadmistele, väärtustele ning isegi ajaloole ja tulevikule, hõlmates ka eelnevaid põlvkondi.

Uskujate enesekirjeldustes esineb viiteid konkreetsetele religioonidele või praktikatele ainult õigeusklike puhul. Sel juhul öeldaksegi, et „ma olen“ või „me oleme õigeusklikud“. Kõike muud kirjeldatakse tavaliselt kas tegelemisena, huvitumisega või palju abstraktsemalt, nagu näiteks Wuda Jalmari „Ma olen selline uskuja“.

Kõigi jaoks seostub nende usuline veendumus või praktika kuidagi positiivsete emotsioonide ja hea enesetundega. Räägitakse kaitsmisest, toetamisest, raskustega toimetulemisest. Usk on ka valitav, eri usundeid võib proovida ja tunnetada, et leida just endale sobiv. Joonistub välja üsna tüüpiline individualiseerunud religiooniga eestlane (Altnurme 2018), kes puutub religiooniga kokku peamiselt isiklikus elus ja enesekohaste praktikate kaudu. See, et nominaalselt samastatakse ainult õigeusuga, viitab ka selle usutunnistuse seosele Eesti kontekstis vähemusrahvustega ja eelkõige kultuurilise kuuluvusega. Rahvuslusega seotud määratlused joonistuvad välja ka teiste uskujate jutus. Ajalooliselt järjepideva usulise iseloomuga eestlasele viitamine toimib oma usu või praktika põhjenduse või õigustusena, kuna ühiselt kujutletud rahvuslik kogukond toimib sel juhul isiklike uskumusi legitimeerivalt.

Ilmalikud

Isiklikku seost usuga eitasid viis intervjuueeritut: Aide Martsede, Aina Geland, Aurelie Ernestioosa, Lianden Heldur ja Lehte Reweline. Nende seas on levinud pigem positiivne või avatud meelestatus religiooni suhtes, kuid tõdemus, et nende isikliku elu see ei puuduta. Religiooni seostatakse toimetulekuga, tuge ja lootust andvate aspektidega elus, sage on võrdlus psühholoogiteenuse pakutavaga. Informantide jaoks täidavad sama rolli muud asjad: hobid (sh rahvarõivastega tegelemine), sõbrad, kodus ja looduses viibimine, puhkus, suhtlemine.

Sarnaseid asju toob välja isegi kõige religioonivaenulikum informant Aurelie Ernestioosa, kes muidu nimetab „uhhuud“, esoteerikat ja kristlust ühtviisi „juraks ja jamaks“.

Selles mõttes sarnanevad ilmalikud uskujatega, et iseennast kirjeldatakse eksisteerimas justkui teatud väljal, mis pakub võimaluse individuaalseks samastumiseks ja endale sobivate valikute tegemiseks. Kuid oma aktiivset osalust sellel väljal eitatakse või piiritletakse see intellektuaalse huviga, näiteks tahetakse eri usundite kohta teada, et oma maailmapilti rikastada või multikultuurses keskkonnas paremini toime tulla. Sinna hulka kuulub ka kristliku kultuuriruumi teadvustamine ja kinnitamine, mis muudab teadmise religiooni kohta osaks teadmisest ühiskonna kohta.

Eksistentsiaalselt oluline

Vaatamata välja joonistuvale üsna selgele ja lihtsale kaksikjaotusele on siiski teemasid, mis on uskujate ja ilmalike jaoks ühised ning vägagi olulised. Selleks, et neid tuvastada ja analüüsida, kasutan „eksistentsiaalsuse“ mõistet nii, nagu seda on teinud Lee. See aitab väljaspool religioosset sõnavara ära tunda, mis on inimestele ülimalt oluline ja kuidas ning milliste praktikate abil nad sellega suhestuvad. Nii joonistuvad välja uurimistöös osalenutele eksistentsiaalselt olulised teemad: rahvuslus, piirkondlikkus, heaolu, eneseteostus. Need on põhilised ideed, millest lähtudes või mille poole püüeldes inimesed rahvarõivastega tegelevad.

Seosed rahvuselusega on tavaliselt otseselt sõnastatud ja põhjendatud. Sel juhul on rahvarõivad väga konkreetne „eesti asi“ või ka „oma asi“, mille tunnevad ära nii kandja ise kui ka välised vaatlejad. Väga oluline on, et rahvarõivad väljendavad samal ajal nii eestlaseks olemise minevikku, olevikku kui ka tulevikku: see lähtub ajaloolisest teadmisest, mis on tänapäeva kandunud tänu järjepidevale kogumis- ja publitseerimistöele, mida me kasutame, et olla praegu ja tulevikus eestlased samamoodi, kui me olime minevikus. Rahvuslike elementide kasutamine moekunstis on osa kaasaegsest rahvusvahelisest ja multikultuursest inforuumist, kus see aitab kujundada Eesti kuvandit väljapoole.

Eesti-siseselt on aga sama oluline piirkondlikkuse rõhutamine. See toimib kõigil samadel ajalistel ja ruumilistel liinidel mis rahvusluski, aga sisaldab rohkem vastandumist ja eripärase identiteedi loomist. Mõlemal juhul räägivad rahvarõivad sellest, kes me oleme olnud ja kes me võiksime olla praegu ja tulevikus. Selles on olulised märksõnad kogukondlikkus, õige teadmine ja väljendus ja üldsuse harimine, tavaliselt ise eeskujuks ja autoriteediks kehastudes. Maaga seotud ja „oma“ usuga eestlase müüdis leiab rahvuslus samuti väljundi ja põhjaneva rolli: kui juba vanad eestlased midagi uskusid, usub ka kaasaegne eestlane, sest see eestlane on ajas järjepidev.

Märkimisväärselt kattuvad kaks olulisimat töös esile kerkinud identiteeti ja eksistentsiaalseid teemasid: rahvuslik/rahvuslus ja piirkondlik/kus. Identiteedi loomine ja säilitamine on ilmselgelt üks olulisemaid osi suuremate ideede elluviimises. Üksikisiku elu ületavates ideestikes on oluline end tunda, määratleda ja kuidagi kuuluda, mida kõike nii individuaalsed kui kollektiivsed identiteetid pakuvad ja toetavad. Kui suuri ideid meeldib inimestele nimetada ja kirjeldada, siis identiteet sisaldub selles ka sõnastamata ja väljendub pigem tegevustes osalemise ja endastmõistetava samastumisena.

Kõige selle allhoovus on pidev hirm kadumise või assimileerumise ees, Eesti tasandil rahvusvahelisse multikultuursusse, piirkondlikul tasandil teiste, suuremate piirkondlike kultuuride sekka. Sel juhul suhtutakse eriti negatiivselt linnakultuuri, väärtustatakse väikseid kogukondi ja maapiirkondi. See laieneb ka neile, kes ise suurtest linnadest pärit on või seal elavad, sest mingitele rõivastele spetsialiseerudes otsitakse seda piirkonda ikka pigem kuskilt mujalt, kaugelt, aga siiski oma põlvnemisega seotud kohtadest. Seda tõestab tõsiasi, et näiteks linnamoeliste kaapotkostüümide² valmistamine ja kandmine on võrreldes triibuseelikute ja linaste särkidega tunduvalt vähem populaarne. Seega on ükskõik, kas peetakse olulisemaks üldrahvuslikku või piirkondlikku identiteeti, ikka jutustatakse selle käigus talurahvast linnakultuuri kauge eestlase/mulgi/läänemaalase/seto lugu, kelle elu on tihedalt seotud pisikesel maalapiga, seal elanud esivanematega ja ümbritseva kogukonnaga.

Heaolu ja eneseteostust pakuvad kindlasti nii oma rahvuslike kui ka piirkondlike ideaalide teostamine, aga ka tegevused, mis rahvarõivaste valmistamise ja kandmisega kaasas käivad. Kuna paljudele seostub see rahvatantsuharrastusega, kuuluvad selle juurde füüsiline treening, koostegemise rõõm ja kuuluvustunne. Enda liigutamine pakub inimestele vaheldust istuvast või üksluisest tööelust, maandab pingeid, tuulutab pead. Kõike sedasama mainitakse ka seoses (rahvusliku) käsitööga, lisaks õpetab see inimestele kannatlikkust ja keskendumist. Mured, millele lahendusi otsitakse, on üldiselt sarnased: stress, vähene motivatsioon, füüsilise ja vaimse tervise toetamine, ärevus tuleviku pärast. Lisaks võivad ilmnedä väga suured, tõesti eksistentsiaalse kaaluga probleemid, nagu lähedase kaotamine või vähidiagnoos. Rahvarõivad muutuvad kõigil taolistel puhkudel üheks paljudest viisidest, kuidas inimesed igapäevaelu raskustega toime tulevad. See on võrdne tegevus spordi, sõpradega aja veetmise, reisimise, enda harimise, kunsti viljelemise, psühholoogi juures käimise või ka spirituaalsete ja

² Kaapotkostüüm – 19. sajandil Põhja-Eestis talunaiste seas levinud linnamoeline põiktriibulisest või ruudulisest kangast kleit (Eesti Rahvarõivad)

religioosete praktikatega ja tõekspidamistega. Samamoodi võrdlesid minu uurimistöös viimast kõige eelnevaga nii usklikud kui ka ilmalikud.

Suurimaks erinevuseks kahe eelkirjeldatud grupi puhul on „kaitse“ mõiste. Ilmalike grupis seda üldse ei erine, samas kui uskujatel on see tihti oluline aspekt nende praktikas või maailmavaates. Seega tundub maailmapilt, kus miski kellegi heaolu aktiivselt ähvardab, olevat omane pigem religioossusele ja spirituaalsusele. Samas lähtub suur osa rahvarõivaste kandjate rahvuslikust meelestatusest hirmust kollektiivse identiteedi kaotamise ees. Seega võiks aktiivset tegutsemist rahvarõivaste säilitamise ja populariseerimise nimel nimetada ka omamoodi kaitsepraktikaks. Erinev on siiski, et spirituaalne kaitse on pigem individuaalne, rahvuse kaitse aga jagatud tegevus ja ideoloogia.

Lõpuks leiab oma koha sellises raamistikus ka üks informant, keda ei õnnestunud paigutada teistesse gruppidesse. Ühest küljest eitab ta isiklikku spirituaalsust või religioossust, teisalt aga väljendab usku maagilisse väesse, mis võib peituda ka rahvarõivastes. Tallegi on aga olulised eesti pärimuskultuuri säilitamine, selle kaudu kuuluvustunde ja eneseteostuse leidmine, rõõmu ja toe leidmine oma igapäevastes tegevustes.

Uskumused ja rahvarõivad

Lähtuvalt tööd inspireerinud tähelepanekutest esitasin vestluskaaslastele rääkima õhutavaid küsimusi, nagu „Ma olen kuulnud, et kirivöödesse on sisse kootud loitse ja kaitsemaagiad, mida sina sellest arvad?“. Kõigi intervjuude puhul sain vastuseks, et nemadki olid sellest kuulnud või sellega tuttavad. Kuid kui uurisin lähemalt, kas ka nende jaoks on see maagia seal tõesti sees ning mängib nende eneste jaoks rolli, läksid vastused üsna konkreetselt kahte lehte – jaatavad ja eitavad. Need kattuvad esmaste liigitustega: need, kes on uskujad, näevad ka rahvarõivastes ehk üleloomulikke või maagilisi tähendusi, ilmalikud aga ütlevad, et nende jaoks isiklikult see rolli ei mängi või nad sellist tähendust ei otsi ega tunneta. Samas väljendavad nad rahvarõivaste erilisust endale elus oluliste ideede raamistikus.

Minu järeldus on, et rahvarõivastega tegelemises peegeldub tõenäoliselt inimeste endi üldisem usuline taust, ehk need, kes tegelevad religioosete või spirituaalsete praktikatega või samastavad end selliselt liigitavate uskumustega, mõtestavad vähemalt osaliselt samas raamistikus ka rahvarõivaid ja nende kandmist. Kelle jaoks rahvarõivaste juures religioossed uskumused olulised ei ole, leiavad neile koha endale tähtsate teemade ja tegevuste seas.

Nii paistab uskujate puhul silma, et sõnavara ja teadmised, mis käivad üldiste usuliste veendumuste ja praktikate kohta, korduvad ka rahvarõivastest rääkides. Wuda Jalmar nimetab „väeks“ nii seda, mida ta kogeb looduses viibides, kui ka seda, mis peitub sümbolite ja värvide

abil rahvarõivastes. Kõige otsesemalt võrdleb oma spirituaalset praktikat ja rahvarõivaste valmistamist Aino Ruprosine:

Vanasti kooti ju ümber keha, et see on ikkagi nii, et sul on need lõimed siin posti küljes ja sa ümber enda, et see on nagu ring ümber sinu, sina lisad koos selle mustriaga oma energiat, mingisugused positiivsed mõtted. /---/ Mulle väga hästi sobib see rahvariitega, ma ei oska öelda, see tunne, mis mul sees on läbi reiki ja kui ma kannan rahvariideid, minu jaoks on väga paralleelsed.

Rahvarõivad moodustavad sel juhul erineva tähtsusega, kuid täisväärtusliku osa inimeste usulistest maailmatest. Neist sobib rääkida samavõrra laetud ja spetsiifilise sõnavaraga kui muudest usutõdedest, nende tähtsust ei räägita väiksemaks ega paisutata suuremaks. Rahvarõivaste spirituaalne, religioosne või maagiline tähendus on loomulik osa nendega seotud tegevustest ja teadmistest. Praktikast võib selle aktiivne väljendamine ja mõtestamine tahaplaanile jääda, öeldakse, et sellele ei mõelda pidevalt rõivaid valmistades või kandes, kuid neist vesteldes paljastub elav, rikkalik ja läbimõeldud teadmine.

Kuna teadmist rahvarõivaste ajaloolisest maagilisest laetusest peetakse lisaks tehnoloogilisele, piirkondlikule, sotsiaalsele, soolisele, vanuselisele jne teadmistele osaks „täiuslikust“ käsitlesest, kordavad ja levitavad seda ka need, kelle isiklikus praktikas see rolli ei mängi ning kelle üldiste tõekspidamistega ei haakugi. Suur osa suhtumisest rahvarõivaste „õigesse, täiuslikku“ kandmisse ja valmistamisse ongi tegelikult eri inimeste vahel väga sarnane. Jagatud on juba see, et nad peavad olema õiged ja täiuslikud, muidu pole tegemist rahvarõivaga. Sel juhul muutuvad need millekski peaaegu puutumatuks ja omandavad staatuse, mille kõige selgemalt sõnastas Aina Gelanda:

Vot selles suhtes ma olen ääretult pedant, et ma ei miksi asju. See on see, mis hästi jäi ka veel /---/ kursustest mulle külge. See võib-olla kõlab liiga paatoslikult, aga rahvarõivas on ühtpidi ikkagi püha. Ma ei pane sinna kõrvale triiksärki. Võib-olla tõesti selle esimese Põlva seeliku juurde, mis ongi rahvuslik.

„Püha“ väljendabki siin midagi eriliselt austustväärivat, puutumatut, „paatoslik“ aga taolise üliemotsionaalsuse äratundmisele eneseväljenduses, et midagi muud ta niimoodi ehk ei kirjeldaks. Sarnasele tasemele küündivat ülevust väljendavad paljud, kirjeldades reegleid, mida nad iseenele ja teistele rahvarõivastega seoses kehtestavad: rahvarõivastes sa ei käitu ebaväärikalt, kontrollid oma kehahoiakut ja käitumist, ei kannu määrdunud või kortsus elemente, oled pidevalt teadlik oma eristaatusest tänavapildis või esinejana. Osa neist reeglitest näitab ka muidugi austavat suhtumist käsitöösse üleüldiselt, sest ega omavalmistatud riideid ei

kiputagi kulutama argitegevuste käigus. Siiski sisaldub seal ka teadvustatud erinevus rahvarõivaste ja muu piduliku riietuse vahel – rahvarõivas on ikkagi veel ülevam, erilisem, pidulikum. Väga meeldejääv oli siinkohal üks end pigem vastandujaks pidav informant, kes nimetas selliste tugevate reeglite pealesurujaid „rahvarõivafundamentalistideks“. Ehkki ta isegi mõningaid asju rahvarõivastes mingi hinna eest ei teeks, tunneb ta ära ja toob välja suure osa hobiga tegelejatest, kelle põhimõtted tema omadest äratuntavalt rangemad on. Omaette põnev on muidugi mõiste „fundamentalist“ iseenesest – selgub, et rahvarõivad on teema, milles on võimalik olla religioosse äärmuslusega võrreldavalt põhimõttekindel ja militaristlik.

Ei ole aga tugevat sidet selle vahel, kui tähtsaks peab keegi mingit konkreetset ideed või põhimõtet oma elus ja kui tugevalt rahvarõivad seda väljendavad. On nii kirglikke rahvuslasi, kelle jaoks rahvarõivad ongi ülimalise eestluse väljendamise viis, kui ka neid, kelle jaoks see on üks paljudest võimalustest ja hobidest. Samuti kirjeldatakse erineva intensiivsusega rahvarõivaste valmistamisega kaasnevaid positiivseid efekte nagu meelerahu või vaimustus valminud töö üle, ehkki just nende iseloomulike töövõtete erilisust rõhutavad paljud. Lõpuks on paljudele rahvarõivastest ka töö saanud – nad on rahvuslikku käsitööd koolis õppinud ja teenivad nende valmistamisega elatist. Nii saabki rahvarõivastest justkui see, millest inimene eri toimetulekumehhanismide abil väljapääsu peab otsima. Siiski ei väljendanud keegi valitud kutsega kaasnevate kohustuste üle frustratsiooni, pigem kirjeldati selle tegevuse pakutavat meelerahu ja tegemisrõõmu.

Kokkuvõttes leiavad rahvarõivad oma loomuliku koha väga erinevates maailmavaadetes. Teema, millega seoses on käibel üsna piiratud teadmistehulk, sobib inspiratsiooniks või eneseväljenduseks ühtaegu nii sünkretistlikule uusvaimsele, militaristlikule rahvuslasele, religioonivaenulikust ateistist kunstinautlejale kui ka harrastussportlasest eneseotsijale. Ühine on eriline tunne, mida rahvarõivad ning neid ümbritsev jutt pakuvad, see tuleb esile nii rangemate reeglite kui ülendatud sõnavara kaudu.

Teadmine

Olulisemgi kui füüsiline rõivas ise, on rahvarõivastega seotud teadmine. Sellel on nendega tegelevas kogukonnas tohutu sotsiaalne ja legitimeeriv väärtus. Rõivaid kanda ega valmistada nende kohta põhjalikke teadmisi omamata peaaegu et ei tohigi. Lisaks ajaloolisele ja etnograafilisele teadmisele on oluline ka teada, kuhu ja kelle poole küsimuste puhul pöörduda. Autoriteedid kujunevadki just nende suure teadmiste-, mitte tingimata praktikapagasi alusel.

Laialt on levinud rõivaste valmistamine mõne muuseumi või muu mälu- või uurimisasutuse juures rahvarõivakoolitusel. Seal juhendavad huvilisi erialaspetsialistid, uurijad ja õpetajad. Muu hulgas õpetatakse, kuidas töötada muuseumides ja arhiivides, aga ka seda, millistest raamatutest infot saada. (Eesti Rahvakultuuri Keskus, Rahvarõivaste valmistajate kool Eesti Rahva Muuseumis (2021-2023)) Koolitused läbinutega samadele materjalidele viitavad ka need, kes neil ise käinud ei ole, kuid jääb mulje, et igaüks tunneb isiklikult kedagi, kes on sellise koolituse läbinud või lausa juhendab neid. Seega toimetavad Eestis rahvarõivastega tegelejad võrdlemisi kindlalt piiritletud informumis, kus kõik on kursis enam-vähem samade materjalidega ja valdavad samu teadmisi. Selles teadmiste kogumis on suur rõhk ajaloolisel ja etnograafilisel materjalil, mida taastoodetakse ja levitatakse. Intervjuudest jäi silma, et kui keegi kirjeldab teadmist, mis on eriti range või ei samastu täielikult rääkija enda arvamusega, viidatakse konkreetsetele koolitustele või inimestele, kust see pärit on. Eesti Rahva Muuseum, Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia pärimustehnoloogia eriala ja nendega seotud inimesed on ilmselgelt üle riigi jagatud autoriteedid, kelle sõna ja arvamus maksavad.

Nii võiks nii mõnegi minu uurimistööd ärgitanud mõtte jälgi ajada konkreetse uurijani, kes armastab mõnda infokildu mainida ja oma publikatsioonidesse kirja panna. Koolituste ja töötubade kaudu levivad eriti kõlavalt või huvitavalt sõnastatud laused rahvarõivastega tegeleva kogukonna seas. Ühiste eksistentsiaalsete ideoloogiate nimel tegutsejad võtavad need omaks, sobitades need juba eksisteerivate väärtustega. Astrid Erlli „kogutud mälu“ („*collected memory*“) kontseptsioon selgitab, et üksikisiku mälu moodustub ümbritseva ühiskonna ja kultuuri põhjal ning meie käitumist mõjutavad tahes-tahtmata kollektiivsed normid. (Erll 2011: 97) Nii polegi midagi veidrat selles, et keegi „ilmalik“ reprodutseerib teadmist seeliku tolmupaela maagilisest kaitsevõimest sama iseenesestmõistetavalt kui mõni „uskuja“. See ei pruugi küll väljendada tema isiklikku suhtumist kaitsemaagiasse, kuid sobib suurepäraselt vajadusega mitmekülgse, täiusliku teadmise järgi, mida kogukond tervikuna oluliseks peab. Jagatud väärtused, eesmärgid, allikad ja praktikad moodustavad „kollektiivse mälu“ („*collective memory*“), mis aga ainult ei mõjuta indiviidile kuuluvat „kogutud mälu“, vaid on ise pidevalt üksikisikutest mõjutatud ja realiseerubki praktikates ainult tänu neile (Erll 2011: 97).

Sellele vaatamata leidub ka neid, kes autoriteetidele teadlikult ja teravalt vastanduvad. See väljendub peamiselt suhtumises rahvarõiva ideaalse reprodutseerimise vajalikkusesse. Praktikad on nad võib-olla juhuslikult, võib-olla ka mitte, pigem need, kes kannavad rahvarõivaid või nende elemente sagedasti ka igapäevaelus. Kuigi vastandumist kirjeldatakse

suhtumise kaudu, põhjendavad ka nemad oma põhimõtteid ajaloolise ja etnograafilise teadmisega, kuid keskendudes pigem vähem korratud ja levitatud faktidele. Kuna ei ole tõenäoline, et kellelgi oleks Eestis ligipääs teiste ees salajas peetud rahvarõivateemalistele teadmistele, tuleb nentida, et samu teadmisi on võimalik kasutada küllalt erinevate arvamuste, praktikate ja uskumuste õigustuseks. Küll aga on oluline, et õigustus on pädev, kui see on ajalooliselt põhjendatud ja ideaalis viitega varustatud.

Arutelu

Uurimistöö „Eesti rahvarõivaste kandmine ja selle eksistentsiaalsed dimensioonid“ käigus leidis kinnitust, et rahvarõivad on suuresti rahvuslust väljendav ja innustav praktika. Kuid sama täisväärtuslikult võib see olla osa väga erinevatest maailmavaadetest, kasvõi veendunud kihelkonnatriotismist. Nende kaudu otsitakse kontakti loodust jõustava väega, esivanematega, sama hobiga sõpradega või lihtsalt end kõnetava käsitööstiiliga.

Sarnastele asjadele juhtis tähelepanu ka Corinne Geering oma käsitluses 19. sajandi Tšehhi rahvarõivaste populariseerimiskampania kohta (Geering 2021). Sarnaselt tollal ilmnunud seosele industrialiseeruva ühiskonnaga kaasnenud tootmise ja tarbimisega leiavad rahvarõivad tänapäeva Eestis rakendust ka aina populaarsemaks muutuvates heaolu ja eneseteostusega seotud praktikates. Kui minu töös liigituvad need suurte ja oluliste eksistentsiaalsete teemade alla, siis ehk võiks ka öelda, et saja viiekümne aasta eest oli inimestele samavõrra oluline tööstuse areng ning vastuseid inimelu suurtele küsimustele nähtigi arenevas tehnoloogias ning uutes tarbimisvõimalustes.

Ükskõik, millise eksistentsiaalse teema väljenduse või seda moodustava aspektiga on tegemist, ülimalt oluline on rahvarõivaste juures siiski ajalooline teadmine. Miks aga mitte pärimuslik või tunnetuslik? Osalt muidugi sellepärast, et suures osas Eestis pole rahvarõivaste kandmise ja valmistamise traditsioon olnud järjepidev. Tuleb pöörduda selle info poole, mis meil on, ehk institutsionaalselt kogutud ja süstematiseeritud etnograafilise materjali poole. Nagu kirjeldatud, viitavad sellele kõik informandid, kaasa arvatud seto, kes lisaks saab ka viidata oma perekondlikule järjepidevale rõivatraditsioonile. Sellest aga ei piisa, tuleb viidata ka muuseumiallikatele. Siit väljendub justkui mingisugune põhimõtteline teadususk, mis annab ülima autoriteedi sellele, mis on paberil kirjas oleva abil tõestatud. Nii on Eesti rahvarõivastega tegelev kogukond, aga miks ka mitte laiemalt eestlased, kelle hulka tõenäoliselt ka kuulutakse, suurepärane näide Andersoni trükikunsti põhjal kujunenud religioonialternatiivsest kogukonnast.

Rahvarõivad sobivad seega suurepäraselt ka Lee äratuntavalt mittereligioosse, eksistentsiaalsele kultuurile iseloomulikuks praktikaks. Tegevuste, teadmiste ja identiteediloome osas on see igati mitmekülgne ja tähendust loov praktika juba iseenesest, aga saab seda tähenduslikumaks, mida suuremate ideedega ta seotud on. Ma arvan, et seda käsitlust ainult legitimeerib märkamine, et sama hästi töötab see ka traditsioonilise religioossuse või spirituaalsuse jaoks, sobitudes sinnagi nii sõnavara kui ka väljenduse poolest. Nad ei kutsu ka esile mingit üldisest elutunnetusest erinevat eksistentsiaalset käitumist, vaid sobivad eksisteerivatesse raamidesse just igaühe individuaalseid vaateid kinnitama ja ilmestama.

Ellen Värvi tõstatab oma ajaloolises ülevaates rahvarõivaste ja neisse suhtumise arengust küsimuse: „On iseküsimus, kuidas 19. sajandil veel usuti rõivaste maagilisse jõusse ja kuidas hoiti lihtsalt vanast kinni, nii on olnud ja nii peab jääma.“ (Värv 2008, 296-297) Ma arvan, et sama küsimuse saab esitada ka 21. sajandi Eesti rahvarõivastega tegelemise kohta. Vahepeal on aga toimunud traditsiooni katkemine, teadmise institutsionaliseerumine ning eestlaste usulise maailmapildi transformatsioon. Vanast kinni hoidmine ei ole enam midagi lihtsat, kuna kõigepealt tuleb vana, millest kinni hoida, hoopis taaselustada, see aga hõlmab endas juba otsuste ja valikute tegemist, mida tahes-tahtmata mõjutavad varasemad ideoloogiad, eesmärgid ja eelistused. Et kogu see protsess ette võtta, tuleb kõigepealt uskuda, et vana on säilitamist väärt. Progressiivne ja -hoost küllastunud maailmas pole see sugugi iseenesestmõistetav seisukoht, vaid nõuab küllaga nii intellektuaalset õigustust kui ka seletamatut tunnetust, et nii on lihtsalt vaja.

Kokkuvõte

Uurimistöös „Eesti rahvarõivaste kandmine ja selle eksistentsiaalsed dimensioonid“ analüüsisin kümne rahvarõivastega tegeleva inimese arusaamu nende tegevuse ning laiemamaailmapildi kohta. Seda eesmärgiga selgitada välja, millised hoiakud peituvad rahvarõivastest rääkides korduma kippuvate justkui religioossusele, spirituaalsusele või maagilisusele viitavate teadmiste taga. Põhilised uurimisküsimused olid järgmised: kas need väljendavad inimeste laiemaid religioosseid arusaamu, kuidas need üldse kirjeldatavad on ning milliste suurte, eksistentsiaalselt oluliste teemadega need veel seotud võivad olla.

Selgus, et eelnimetatud teadmised on rahvarõivastega tegelejate seas laialt levinud ning nende paiknemine isiklikus usulises praktikas peegeldub üsna otseselt ka inimese üldises suhtumises religioossusesse või spirituaalsusesse: muis aspektides uskujatena kirjeldatavad inimesed käsitlevad samades dimensioonides ka rahvarõivaid, samas kui ilmalike enesekirjeldustega inimesed taolisi isiklikke tõlgendusi ja praktikaid eitavad.

Lisaks lihtsale kaksikjaotusele ilmnesid analüüsi käigus religioossuse-mittereligioossuse skaala ülesed, eksistentsiaalselt olulised teemad nagu rahvuslus, piirkondlikkus, heaolu ja eneseteostus. Nende ideaalide poole püüdlemine ning aktiivne elamine hõlmab ja mõtestab inimeste elu eri aspekte palgatööst hobideni. Erineva intensiivsusega leiavad neis oma koha ka rahvarõivad, pakkudes võimalust edendada elu koduvallas, panustada eestluse säilimisse, pakkuda leevendust argimuredele või realiseerida oma andeid ja kirgi ilu ja rõõmu loomiseks.

Selle käigus luuakse, tugevdatakse ja väljendatakse erinevaid identiteete, nii rahvuslikke, piirkondlikke kui ka subkultuurseid, tihti samal ajal mitut ja üksteist võimendades. Julgelt väljendatakse ka rõivaste kandmise füüsilist ja emotsionaalset kogemust, mis on tavaelust tugevalt eristuv ning tihti ülevoolavalt positiivne ja meeldiv. Kõigele eelnevale annab aga legitiimsuse põhjalik teadmine rahvarõivaste kui ajaloolise ja etnograafilise nähtuse kohta, mille uurimisele pühendatakse nii akadeemilises kontekstis kui ka oma vabal ajal. Rahvarõivaste kandja teab, mida, miks ja kuidas ta kannab, kust see tulnud on ning kuidas seda valmistatakse. Ilma selleta on tegevus ebatäiuslik ega vääri isegi nime rahvarõivas, vaid jääb pealiskaudse, kuid siiski ilusa ja armsa rahvusliku riietuse sfääri.

Ühest küljest on rahvarõivad vaid üks aspekt materiaalsest kultuurist, mida inimeste lõpmata individuaalsete, kuid siiski ühiste ideede alla koonduvate maailmavaadete abil viljeletakse. Teisalt leiab ikka ja jälle äramärgimise nende erilisus. Erilisus, mis põhjustab ebaratsionaalset emotsionaalsust või paatoslikku keelepruuki, erilisus, mis ületab kaasaegsed

väärtushinnangud ning paneb inimesi justkui alateadlikult taaskehastama 19. sajandi ühiskonna kultuurinorme. Rahvarõivas ei ole tõesti vaid riietus, vaid endiselt terve elav traditsioon, kus kohtuvad ajalooline teadmine ja vajadus teostada endast suuremaid ideid, olgu selleks siis kooskõla universumi vibratsioonidega või ühe rahvuse säilimine.

Bibliograafia

- Altnurme, Lea.** 2018. Religiooni individualiseerimine 21. sajandi algul. – *Eesti kiriku- ja religioonilugu*. Koostanud ja toimetanud Riho Altnurme. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 309–316
- Anderson, Benedict.** 2020. *Kujutletud kogukonnad. Mõtisklusi rahvusluse tekkest ja levikust*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus
- Erll, Astrid.** 2011. *Memory in Culture*. Hampshire: Palgrave Macmillan
- Friese, Susanne.** 1997. A Consumer Good in the Ritual Process: The Case of the Wedding Dress. *Journal of Ritual Studies*, Vol. 11, No. 2, 47–58
- Geering, Corinne.** 2021. “Is This Not Just Nationalism?” Disentangling the Threads of Folk Costumes in the History of Central and Eastern Europe. *Nationalities papers*, Vol. 50, No. 4, 2022, 722–741 doi:10.1017/nps.2021.21
- Kapper-Tiisler, Sille.** 2015. Teadmised ja teod. – *Tantsukuukiri*, Nr 45.
- Lee, Lois.** 2015. *Recognizing the Non-Religious. Reimagining the Secular*. Oxford: Oxford University Press
- Lillak, Anti.** 2013. Setode kujunemise kohta käivast diskussioonist. – *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat*. Tartu, 167–190
- Medrano, Juan Díez; Gutiérrez, Paula.** 2001. Nested identities: national and European identity in Spain. – *Ethnic and Racial Studies*, 24(5), 753–778.
<https://doi.org/10.1080/01419870120063963>
- Raudsepp, Anu.** 2014. Rahvarõivad ja esimene Eesti nõukogude üldlaulupidu – rahvarõivad ideoloogia kütkes. *Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat*, Number 1, 2014, 60–75
- Seda ja teist. Eesnimed. 1924. – *Postimees* nr. 74, 16. märts.
<https://dea.digar.ee/article/postimeesew/1924/03/16/20>
- Tervo, Hellevi; Laukkanen, Emilia; Kuosmanen, Lauri.** 2022. The cultural meaning of Sámi language, costume, and food to the Sámi, from the perspective of well-being. *International journal of circumpolar health*, Vol. 81, 2022. DOI:
<https://doi.org/10.1080/22423982.2022.2133349>
- Thomas, David R.** 2006. A General Inductive Approach for Analyzing Qualitative Evaluation Data. – *American Journal of Evaluation*, 27(2), 237-246.
<https://doi.org/10.1177/1098214005283748>

- Vahre**, Lauri. 2021. Lauri Vahre: rahvas ja rahvus. – *Eesti Rahvusringhäälingu arvamuspordaal*, 04.01.2021. <https://www.err.ee/1227487/lauri-vahre-rahvas-ja-rahvus>
- Värv**, Ellen. 2008. Riietumine ja rahvarõivad. – Eesti rahvakultuur. Koostanud ja toimetanud Ants Viires ja Elle Vunder. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus
- Cambridge Dictionary veebiversioon
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/costume>, külastatud 18.11.2023
- Eesti keele seletav sõnaraamat. 2009. Eesti Keele Instituut. <https://www.eki.ee/dict/ekss/>
- Eesti Rahva Muuseumi kodulehekül, Muuseum <https://www.erm.ee/et/content/muuseum>, külastatud 19.11.2023
- Eesti Rahvakultuuri Keskuse kodulehekül, Rahvarõivaste valmistajate kool Eesti Rahva Muuseumis (2021-2023), <https://rahvakultuur.ee/2021/03/05/rahvaroivaste-valmistajate-kool-ermis-2021-2023/>, külastatud 13.04.2024
- MTÜ Rahvarõivas kodulehekül <https://rahvaroivad.ee/>, külastatud 18.11.2023

Wearing Estonian Folk Costumes and Its Existential Dimensions

Summary

In the research paper “Wearing Estonian Folk Costumes and Its Existential Dimensions”, I analysed the perceptions of ten people involved in wearing national costumes regarding their activities and wider worldview. My aim was to find out what kinds of attitudes are hidden behind the knowledge that seems to refer to religiosity, spirituality or magic when talking about folk costumes. The main research questions were whether they express people's broader religious understandings, how to describe them at all, and what kinds of broad, existentially important topics they might be related to.

It turned out that the above-mentioned knowledge is widespread among those who wear and make folk costumes, and their position in personal religious practice reflects quite directly a person's general attitude towards religiosity or spirituality: people who could be described as believers in other aspects consider folk costumes in the same dimensions, while people with secular self-descriptions deny these types of personal interpretations and practices.

In addition to this simple dichotomy, existentially important themes overarching it emerged during the analysis: nationalism, regionalism, well-being and self-realization. Reaching towards these ideals and actively living them includes and gives meaning to various aspects of people's lives, from paid work to hobbies. There, folk costumes also find their place with varying intensity, offering the opportunity to improve life in one's municipality, preserve Estonian nationalism itself, find relief from everyday worries or realize your talents and passions to create beauty and joy.

Meanwhile, different identities, including national, regional and subcultural, are created, strengthened and expressed. Often several exist at the same time and even reinforce each other. People also boldly express the often overwhelmingly positive and pleasant experience of wearing folk costumes, both physical and emotional, setting it strongly apart from everyday experiences. All of the above is legitimized by a thorough knowledge of folk costumes as a historical and ethnographic phenomenon, which is created by dedicated academic as well as amateur research. A person who wears folk costumes knows what, why and how they wear, where it comes from and how it is created. Without it the activity is incomplete and does not even deserve the label of folk costume, rather remains in the sphere of superficial, but still beautiful and beloved nationally inspired dress.

On the one hand, folk costumes are simply an aspect of material culture, which is practiced within people's infinitely varied worldviews that are still unified under certain shared ideas. On the other hand, their special status is mentioned again and again. A special status that causes irrational levels of emotion and thus charged language, a special status that overpowers modern values and makes people unconsciously participate in the cultural norms of the 19th century society. The folk costume is really not just attire, but a still a full living tradition, where historical knowledge meets the need to fulfil ideas bigger than oneself, whether it is living harmoniously with the vibrations of the universe or the preservation of a nation.

Lisa 1

Kutse uuringusse

Lugupeetud rahvatantsija/käsitöoline,

Olen Tartu Ülikooli usuteaduskonna tudeng Mia Marta Ruus ning otsin osalejaid oma bakalaureusetöö raames korraldatavasse uurimusse, mille eesmärk on teada saada, kuidas mõtestavad tänapäeval rahvarõivaste kandmist need, kes sellega ise tegelevad. Uurimuse viin läbi 2024. aasta kevadsemestril, selle juhendaja on Atko Rimmel.

Uurimuse raames intervjuuerin inimesi, kes kannavad rahvarõivaid esinedes, pidulikel või igapäevastel puhkudel. Saadud andmete (intervjuude litereeritud tekstid) analüüsi põhjal kirjeldan, kuidas mõtestatakse praktikat tänapäeva Eestis ning millised teemad sellest välja joonistuvad. Eeldatavalt intervjuuerin kokku umbes kümmet inimest.

Uurimuses osalemiseks kohtume näost-näku ja viime läbi intervjuu, mis võtab eeldatavalt aega 60–90 minutit.

Osalemiseks peate olema vähemalt 18-aastane.

Uurimuses osalemine on vabatahtlik ja Teil on õigus igale küsimusele vastamisest keelduda või intervjuu lõpetada, samuti oma nõusolek uurimistöös osalemiseks igal hetkel intervjuu käigus ja kuni kolme päeva jooksul peale selle toimumist tagasi võtta.

Andmeid kogutakse, töödeldakse ja säilitatakse ainult konkreetse uurimuse jaoks ja bakalaureusetöö kaitsmiseni, intervjuude transkriptsioonide täismahus tekstidele on ligipääs ainult uurimuse teostajal ja juhendajal.

Oma soovist uuringus osaleda või täpsustavatest küsimustest andke teada miam.ruus@gmail.com või +372 5303 1660.

Lisa 2

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Mia Marta Ruus, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Eesti rahvarõivaste kandmine ja selle eksistentsiaalsed aspektid”, mille juhendaja on Atko Rimmel, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi Dspace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

1. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonnas, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi

Mia Marta Ruus

24.04.2024

/allkirjastatud digitaalselt/